

Dunaparti Tripolisz

(Vers-városon át)

Invokációm Vas István költeménye, a *Pesti elégia* néhány szép sora lehet.

Gyér gépkocsizaj rebbenti Pest gubbasztó éjszakáit.
De micsoda hangok szállottak a Város utcáin át!
Sose volt remény hallatta itt fiatal füttyszavát,
Szikráztatta föl érveit a végső tisztaság.
Emlékszik fényeire még egymásra villanó szemünk -
Ugye, szegény barátaim, mi mindenre emlékezünk?

Tizenharmadik születésnapomat már Budán értem meg, túl épp a pestszenterzsébeti szőnyegbombázáson, de akkor Angyalföld szívében, a tizenharmadik kerületben még nem jártam. Egyszer, régebben a közelében mégis: anyámmal, apámmal kerékpáron mentünk végig a Váci-úton. Apa a bicikli kormányon csak épp megmozdította a keze fejét: látjátok, ez a Láng-gyár... A többit tudtuk. Évtizedekig volt a gyár mérnöke, épp az én megszületésemkor bocsátották el. Elhagyva a Megyeri-csárdát valahol Dunakeszi előtt letértünk a Duna-partra. Szüleim józan áhítattal nézték a folyót: eveztek rajta eleget régen. A parti fűzes olyan volt, mint Győr kertvárosa szélén, Révfaluban, a Varga-kőnél. Vártuk, mikor jön hajó.

Évekkel később a Béke-téri Szent László templom mellett, egy angyalföldi kocsmában villant fel e kerékpár túránk emléke: a plébánia énekkarának Te Deum-miséje és afféle hálaadó évzáró ünnepsége után vacsorázni kezdtünk a kedves, falusias vendéglő udvarán. Konzervatóriumba jártam s már az orgonával is elboldogultam ezekben az években. Hogy a nagymiséken itt, a templom kórusát kísérve a három manuális hangszeren én játszhattam, annak irodalmi előzménye volt. A *Zászlónk* című ifjúsági lap pályázatára novellát küldtem tizenöt éves koromban s nagy meglepetésemre első díjat nyertem. Ez a díjátadás előtt derült ki a Gellérthegy tövében, ahol néhány diáktársammal azon igyekeztünk, hogy följussunk a szabadtéri oltár közelébe, ugyanis Szent Gellért jubileumi ünnepségei itt zajlottak a hegyen, valahol a szikla-kápolna magasában. A környéken felszerelt nagy, tölcséres hangszórókon át szólítottak engem, hogy jelenjek meg a díjat átadó hercegprímás, bíboros: Mindszenty József előtt. A *Zászlónk* főszerkesztője is jelen volt, mozgékony, sietős, derűs pap, akivel azután módom volt jó néhányszor találkozni otthonában, az akkori Szent Domonkos utcában. Ilyenkor verseimről beszélgettünk, hallgattam Marci bácsi bírálatát boldogan. Ízelgette, mondogatta a kamasz fiú sorait, rímeit, Arany János hangját kereső, nosztalgikus, öreges intonációját: Itt van a nyár, itt van újra, / Más gyümölcsök, újak érnek. / Hej, más íze volt az első / piros-páros cseresznyének!". Dr. Pantol Mártonról van szó, aki Harmat Artúrral igen jó barátságban volt, ráadásul a híres egyházzeneész is abban a házban lakott, ahol ő. Nemcsak az irodalomhoz, a zenéhez is jól értett s úgy alakult, hogy az ötvenes években kórust vezetett az angyalföldi Szent László templomban. Nem hivatásos, de igen lelkes, agresszív zenészként. Valahogy eszébe jutott, hogy én már kisfiú korom óta orgonálgatok Budán, a krisztinavárosi templomban: meghívott hát: lennék-e Angyalföldön az orgonistájuk? A sikeres évad után a derék vegyeskar tagjaival így kerültem a kocsmá udvarára, hogy elköltsük baráti vacsoránkat. Mint egy hirtelen zápor, úgy történt a verekedés. Az étkező asztalok mellől eltűntek a vendégek, s úgy tetszik utólag: szinte csendben dolgoztak a pincérek, kapkodták el a székeket s vitték messze a verekedőktől. Azért valami átrepült könnyedén a fejem fölött, kis tálaló asztalka lehetett. Megroppant a belső helyiség ablaka valakinek a háta alatt, az illető kibillent az udvarra. Akkor láttam, hogy egy szolgálaton kívüli rendőr nyomta ki őt oda, harag és erőlködés nélkül,

szájából a cigaretta se esett ki. Mindez aránylag csendben zajlott, valami bensőséges liturgia szokásai szerint, így nem csoda, hogy én (félszegség lehetett, mások később vakmerőségnek vélték) a helyemen maradtam s igyekeztem zavartalanul tovább vacsorázni. A felfordulásnak épp oly váratlanul lett vége, mint kitörése is volt: visszarendeződtek a székek az asztalok köré, s újra helyet foglaltak a vendégek. A mi pincérünk mosolygott, vonogatta a vállát. Ezek ilyenek. Pantol Márton engem nézegetett. Hát te hidegvérű orgonista vagy – mondta. Valamit motyogtam a bombatámadásokról, az ostromról a Vérmező szélén: s tényleg, sok mindent láttam már kamasz koromban is. A Krisztus-kereszt ekkoriban persze már ott állt a Béke-téri templom előtt az utcán, de Vas Pista verse csak későbbi esztendőök gyümölcse volt. Amikor kézbe vehettem, ugyancsak megörültem neki.

Béke-téren lombos béke suttog,
A világban gyilkos, sűrű titkok
Érlelődnek. Jaj nekünk!
Ragyogó nyár, kaján katlan,
Forral benne mondhatatlan,
Hajthatatlan végzetünk.

Most látom, hogy kereszt mellett álltam,
A mosolygó világragyogásban
Fekete és szomorú.
Itt van! Itt van! Őt kerestem!
Krisztus teste kőkeresztben,
Fején töviskoszorú.

Te a Pásztor és Te vagy a Bárány,
Te vezess majd halálom óráján,
Szó és Tett és Mennyország!
Te békéje minden térnek,
Add, hogy vissza-visszatérjek
Mindörökké Tehozzád.

Mintha az egykori zsámbéki templom víziója volna, nagyvárosi piac, pályaudvar, tetőkertekkel, parkokkal, mesterséges vízeséssel üdőbbre varázsolt üzlet-palota közelében ez a két tornyú, régmúlt idők sugalló, de csak néhány évtizede épült templom, melyet újlipótvárosi, lőportárdűlői Szent Margit templomként emlegetünk. Szerencsés dolog, hogy ott szólalhatott meg Fáy András, már egy évtizede meghalt zeneszerző sanzon-oratóriuma, melynek szövegét és verseit (Gárdonyi Géza *Isten rabjai* regényének nyomán) én írhattam meg. *Szép magyar liliom* – ez volt oratóriumunk címe. Mindenesetre a templom építészeti légköréhez illően, az én versem is az egykori legenda ízét elevenítő hangon szól Szent Margitról: sorait kórus és szólisták énekes párbeszédének szántuk.

Dunavízszagot virrasztásban érez,
szellő, ha indul, midőn verejtékez:
katonákénál durvább a kapcája,
vasszögekkel varrott s jajtalan állja.
Sündisznóbőr övét meztelen húsán,
engesztelésül igen szűkre húzván
imádságokban fogyasztja az éjet:

sok nyavalyáknak vetve vala véget.
Sírjánál érzett két kőműves mester
ezer rózsánál különbet ezerszer,
bizonyoságot is rózsák illatárul
Péter és Albert tett Lombardiából.
Széptestű leány volt, jósága fényes,
ki orrát, ajakát metszeni képes:
ízenkint inkább, foltonkint a testét,
mintsem elhagyná mennyei szerelmét.
Gyertya volt a teste, érettünk égették:
Szép magyar Liliom! - Jézusnak tessék.

Az idillikusan szép, nemesen naiv Gárdonyi-regény dallamaihoz, a fiatal, szerelmes Jancsi fráter képzeletbeli alakjához illett a sanzon hangütése is. A regényalakot zenében Dörner György színművész keltette életre.

Tulipán ég verőfényben,
dunaparti nyárfaág.
Kő-árnyékban hófehéren
bimbózik a gyöngyvirág.
Vékony zengésű harang szól,
lelkes lányok hangjai:
zengnek-bongnak a kolostor
ünneplő harangjai.
Vörös téglá, fehér márvány
templom áll a szigeten:
klostromában kis királylány
Jézusnak él kegyesen.

A „szép magyar liliomnak”, Margitnak is szántunk dalolnivalót, ezt akkor ott Hűvösvölgyi Ildikótól hallhattuk.

Ki eshet távolabbra
mint Isten önmagától?!
Vele vagy. Övé bárhol.
Visz vígan, ölbe kapva:
kezedben egy szál barka.
Elvérzel, így virágozol.

Az újlaki plébános, Berán Ferenc egy várostörténész gondosságával ír Angyalföld templomairól és gyárainról, az Ördögmalomról, az egykori Vizafogóról, a Duna-partról, Tripoliszról, a Göncöl és a Babér utca hírhedt világáról, Isten lábnyomait keresve ezen a legendás iparvidéken. Ötszáz kilós, öt méteres halakat rekesztettek el a Dunában Zsigmond király halászhajói: a halak fejedelmeit, a fejedelmek halaiként... A viza a Fekete-tengerből úszott fel ívás idején, a margitszigeti meleg források csábítására? És miért Tripolisz? Fialat rádiósként műsort készítettem a Váci útról és környékéről. A sok megszólított helybéli, érdekes történetekkel igyekezett segítségemre lenni. Egy gimnáziumi tanár mondta el nekem, hogy ez a homokbuckás, vizenyős, elhagyatott terület hogyan éledt fel az első világháború előtti években. Akkor

tákolta össze itt egy barakkot, fából készült borkimérést, melynek tulajdonosa (az olaszok és törökök Tripoliszért dúló háborúja idején, a szenzációs hírek hatására) ezt a cégért tűzte fel a kocsmá ajtaja fölé: Vendéglő a Tripoliszhoz. A Babér utcai környéket „dühöngőnek” is nevezték. Híres verekedőkre emlékeznek az itteniek: bizonyos Gömb utcai Csiszár Cukira. És ma, világhírű ökölvívónkra, aki érzékeny és nemes szívű emberként féltette ellenfeleit gyors és hatalmas ütéseitől: Papp Lacira... Amikor egy öreg hangrögzítő készülékkel Angyalföldön botorkáltam, még élt Kassák Lajos. Ő valamikor a hatalmas, fegyház-formájú „hétházban” lakott. Akkor azonban már Óbudán, Bécsi úti lakásában találkozhattam vele. Készséges volt, komoly. Még az üdvözlésnél sem mosolyodott el. Bekapcsoltam a mikrofont. Ezeket mondta: „Gondozatlan, műveletlen, elsüllyedt táj: azóta hatalmasan, másfél-két méterrel feltöltötték. Jellemző a régi Angyalföldre – több mint fél évszázada annak, amire visszagondolok – hogy teljesen falusi jellege volt! Az ipari élet még nem volt kifejlődve, falusi emberek jöttek föl Pestre, falusi szokásaikat hozták magukkal, szombaton délután kiültek a ház elé egy sámlira, vagy egy kidöntött fatörzsre, korszóban sört hoztak, így beszélgettek...” Persze, emlegettük az *Angyalok földje* filmet is. Angyalföld régi zenéit. „A kintornás életből vett figura volt. Személyesen ismertem néhány ilyen, többek közt ismertem egy zongora-verklist, aki az Orvostudományi Intézetnek életében eladta a koponyáját, ebből vette a zongora-verklijét...” És idéztük verseit: „Angyalföld, ki onnan kaptad a neved, hogy a bábák is boszorkányok: asszonyaid öléből halva hozták világra a csecsemőket, sok ezer mécseset kioltottak...” Amikor nála jártam, azokban a napokban írta utolsó költeményeit. Volt szeretőjéhez, halála évében például ezt a néhány soros remeket.

Előtted megyek
te én előttem
a koranap aranylánca
csilingel kezemen.

Hová mégy - kérdezem
feleled - nem tudom.

Siettetném lépteim
de te jobban sietsz.
Előtted én
te én előttem

Egy kapu előtt mégis megállunk.

Megcsókollak
te nekem adsz csókot
aztán elindulsz szótlánul
és magaddal viszed életem.

A hatvanas években munkatársa lettem a nyugati emigrációból (nem tudom, milyen politikai alku révén) hazahozott *Látóhatár* folyóiratnak: Horváth Béla költő volt a főszerkesztője. Róla jót, rosszat egyaránt lehetett hallani, mindenestre friss levegő áradt be az ötvenes évek után e lappal az irodalmi életbe. Itt jelentek meg Weöres Sándor kissé elvont, de fontos költeményei, az életmű javához tartozó Mándy-novellák, de még Zilahy Lajos, Tamási Áron írásai is. S persze Horváth Béla emlékező prózája és versei. Vele is készítettem rádió-interjút: gyermekkorának utcáit, tereit emlegette, az angyalföldi gyárvidéket. „A Váci-út az én gyermekkorom hazája, itt születtem a Hétházban, ami a Tizenháromház háta mögött van.

Valamennyi gyárat, valamennyi követ ismertem. A Váci-út minden platánját! Anyám az Első Magyar Csavargyárban dolgozott. Négyen voltunk testvérek, ott vártunk rá minden este a gyár kapujában. Már nagyon korán odamentünk, talán már öt órakor, amikor még világos volt, és vártunk szótlanul, mert mindig attól rettegtünk, hogy egyszer nem fog jönni s mi egészen árvák maradunk. Ezt nem mondtuk neki, csak mindig féltünk, mert megszoktuk, hogy mindig csak baj érjen minket. De megjött ő, jött a gyár kapuján át, mikor megszólalt a duda. Hazavitt minket és főzött nekünk vacsorát és gyöngéd és jó volt hozzánk. Meggyújtotta a lámpát és így szólt: Jó estét. Ez így illik fiacskáim, mondotta. A Tripoliszból gyalog ment Újpestre sokszor, mert Lówy bácsi üzletében egy fillérrel olcsóbb volt a liszt. Ezen a filléren egy cukorbabát hozott nekem, és ezért gyalogolt egy órát, hogy nekem ezt az örömet megszerezze. Minden gyárnak más volt a dudája és mi ismertük valamennyit. A Jutagyár kétszer dudált reggelente, először kettőt fél hétkor, aztán egy nagyon hosszút hétkor. A Csavargyár dudája rettenetes volt, ijesztő, nagy hördülés, szinte fenyegetés, vagy szörnyű panasz és kín, mintha a munkásság szenvedését búgta volna a világba. Ott dolgozott az én édesanyám.

Verset is idézve: Én hadiárva voltam, hadiárva / Anyám hajnalban ment a hadigyárba. / Hallottam hajnalonta, komor kisfiú, / Hogy hördül a csavargyár, / Így lett belőlem örök forradalmár.”

Még beszéltem a hatvanas évek közepén egy „hétházi” öreggel, aki a Dagály-fürdő történetét emlegette. „Mi egy héten kétszer járunk ki a Dagályba, kedden és szombaton. S hogy mióta? Amióta felbuggyant a víz! Mert valamikor csak egy gödör volt itten. A Láng-gyárból két lakatos (az egyik bizonyos Regoli nevezetű) kihozott egy vastag csövet, rajta vágópisztollyal lyukat vágott. Ledugták, azon folyt zuhanyszerűen a víz. Oda jártunk a gödörbe fürödni, amíg csak el nem készült az uszoda.”

Ebben az időben jelent meg, az akkori *Élet és Irodalom* hetilap címlapján versem is: *A Dagály-fürdőben*.

Fejét boldogan fúrja a tisztító
tűz kénes illatába. Mélységek,
elhantolt világok szűrik a forrást, így jó:
zuhog a test ráncaiban, éget.
Víz, víz, víz: forró zápor! Hajlott
gerincére omlik egy karcsú vízszugár –
ennek örül s hogy levelet hajtott
a filodendron fenn a ruhatár
előtt. Fémtestű napraforgókból szakad
az eső. Álmos kövek fűtik: egy vén
ember mereng csempék, üvegfalak
tükreiben a fürdő történelmén.
Egykor a Váci úti „hétház” járt ide.
Egy vascső volt ledugva... Kád
helyett gödör, vetkőzni se
más, bozót csak. Lovak, libák
fürödtek itt és éjjel
félleg alva sápadt cigánylányok.
Szoknyáikat széjjel
szórták a gőzben ingó árok
alján s heverték, mint a gyík,
pihegve a sűrű holdvilág
mélyén. Egy asszony itt mosta hajnalig
halott gyereke holmiját.